

ARABISTON YARIM OROLIDA DAVLATCHILIKNING SHAKLLANISHI

Mamarajabov Bobir Normo‘min o‘g‘li

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute

Tel: 998909724466

Email:mamarajabovbobur137@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Arabiston yarim orolida ilk davlatchilikning shakllanishi, ilk shahar davlatlar Yasrib, Xijoz, Toif, shuningdek, qadimgi arab va yahudiy qabilalari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: Yasrib, arab, yahudiy, qabila, islom.

ABSTRACT

This article provides information on the formation of the first statehood in the Arabian Peninsula, the first urban states Yasrib, Khijaz, Taif, as well as the ancient Arab and Jewish tribes.

Keys words: Yasrib, Arab, Jew, tribe, Islam.

KIRISH

Arabiston yarim orolining Makka, Madina, Toif, Xaybar singari bir qancha eng muhim shaharlarini o‘z ichiga olgan qismini qadimdan Hijoz deb atashgan. Makkadan taxminan 350-400 km. shimolda Madina shahri joylashgan. Qadimda Yasrib nomi bilan ma'lum bo'lgan bu shahar hosildor, sersuv vohadan iborat edi. Qadimgi Yasrib tarixi hali yaxshi o'rganilmagan. Yasrib tarixi hijratdan taxminan bir asr oldin, ya'ni VI asr boshlarida ishonchli tus oldi, deyish mumkin. Bu paytda Yasrib bir necha qishloqlarga bo'linganligi haqida ma'lumotlar bor. Har bir qishloq o'z navbatida yana ikki qismga bo'linib, birinchisi – u yoki bu urug'ga qarashli yerlar va uylarni o'z ichiga olgan bo'lsa, ikkinchisi – utm (ko'pligi otom) deb atalgan, devor va darvozalari bor qo'rg'ondan iborat edi. Katta urug'lar bir necha utmga ega bo'lishlari mumkin edi.

Tashqi hujum xavfi tug'ilganda yoki urug' erkaklari urushga ketganlarida ayollar, yosh bolalar va qariyalar utmga berkinardilar. Bundan tashqari urug'ning g'allasi, qurol-yarog' va qimmatbaho buyumlari ham utmlarda saqlanardi. O'z utmiga ega bo'lmagan, ochiq mahallada yashaydigan mayda urug'lar ham yo'q emasdi. Ammo bunday urug'lar albatta boshqa yirik urug'ning homiyligida bo'lmog'i zarur edi. Yasrib aholisi asosan yahudiylar va arablardan iborat edi. Yahudiylar katta-katta guruh bo'lib yashardilar. Har biri ikki mingdan ortiq odamga

ega bo'lgan uchta yahudiy qabilasi ma'lum: qaynuqo', nadiyr, qurayza. Arab adabiyotida bundan tashqari 20 dan ortiq mayda va nisbatan yirik yahudiy urug'larining nomi keltiriladi. Yasrib yahudiylari odatda ochiq joyda emas, balki mustahkam utmlarda yashaganlar.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

As-Samhudiyning ta'kidlashicha, yahudiylarga tegishli utmlarning umumiy soni 59 ta bo'lgan. Yahudiy qabilalari Yasribning hosildor, obod qismlarini egallagandilar. Banu Nadiyr qabilasi Yasribning janubi-sharqiy qismidagi Vodi Muzaynab, Banu Qurayza ulardan shimolroqdagi Vodi Mahzur, Banu Qaynuqo' esa mazkur ikkala qabiladan shimoli-g'arbroqda, shahar markaziga yaqin joyda istiqomat qilardi. Shuningdek, boshqa ko'p yahudiy urug'lari ham qulay yerlarda yig'noq bo'lib yashardilar. Tarixiy manbalarga ko'ra eramizning birinchi va ikkinchi asrlarida Hijozga ko'plab yahudiylar ko'chib kela boshladilar. Birinchi navbatda bu Rim imperiyasining O'rta dengiz sohilini istilo qilganligi, ayniqsa Yahudiya urushi 70 y. deb nom olgan Falastin yahudlarining Rimga qarshi qo'zg'oloni qaqshatqich ravishda bostirilganligi tufayli bo'ldi. Yahudlar rim legionerlarining ta'qibidan qochib Hijozning bir qancha shaharlarida, jumladan Yasribda panoh topdilar. Albatta, yahudiy immigratsiyasi bir daf'ada yoki qisqa muddat ichida yuz bergan deb bo'lmaydi. Bu uzoq davom etgan jarayon bo'lishi kerak.

Yasribning islomdan oldingi arab aholisiga kelsak, ular asosan 2 ta qabilani tashkil qilardilar: banu Aus va banu Xazraj. Arab nasabchilarinnig uqtirishicha, bu ikki qabila o'zaro qon-qarindosh bo'lib, ular asli vatani janubiy Arabistondan yarim orolning boshqa rayonlariga tarqab ketgan Azd qabila turkumiga kiradilar. Aus va Xazraj qabilalari o'z navbatida 5 tadan yirik va bir qancha mayda urug'larga bo'linib, ularning umumiy soni 40 tadan ortib ketgandi. Bundan tashqari Yasrib atroflarida Aus va Xazraj bilan homiylik asosida bog'liq bo'lgan bir qancha mayda arab urug'lari yashagan.

Aus qabilasi Yasribning sharqiy va janubiy qismini, Xazraj esa shaharning o'rta va shimoliy qismini egallagandi. Aus yerlari unumli, dehqonchilik uchun qulay bo'lib, asosiy yahud rayonlariga tutash edi. Xazraj yerlari esa, aksincha kam hosilli bo'lib, faqat Qaynuqo' yerlariga yaqin edi. Bu holat ikkala arab qabilasi o'rtasidagi va Yasribning arab va yahud aholisi o'rtasidagi munosabatlarga ta'sir qilmay qolmadi. Ko'p sabablarga ko'ra va ularning ichida eng muhimi aholisi yakkayu-yagona etnik unsuridan tarkib topgani tufayli Makkaning boshqaruvi islomdan oldingi II-asr davomida barqaror shaklda bo'lgan bo'lsa, Yasribda, aksincha, bunday barqarorlik

amri-mahol narsa edi. Bir qabila qo'lida hosildor yerlarning to'planib qolishi, qolaversa, etnik-dinik qarama-qarshiliklar doimo nizo chiqishini taqozo qilardi.

“Ayyom al-arab” turkumiga kirgan bir qancha “kunlar” ana shu voqealar bilan bog'liqdir. Bu yerda ham asosiy sabab yer-mulk masalasiga borib taqaladi: nisbatan zaif Aus qabilasi hosildor yerlarga ega bo'lib olgandi. Aksariyat to'qnashuvlarda Xazraj qabilasi yutuqqa erishardi. Voqealar shu zaylda ketsa, pirovard natijada Xazraj shaharda ustunlikni qo'lga kiritishi mumkin edi. Aus ikki qo'shni yahud qabilasi Qurayza va Nadir bilan ittifoq tuzishga urinib ko'rdi. Ammo Xazraj yetarli darajada kuchli ekan, shekilli, urush bilan tahdid qilib, Qurayza qabilasidan 40 nafar o'spirinni bandilikka oldi va ularning betarafligiga erishdi. Shundan so'ng Aus boshliqlari har yili Makkaga uyushtiriladigan haj marosimidan foydalanib, Quraysh qabilasi bilan Xazrajga qarshi ittifoq tuzishga urinib ko'rdi. Asosan savdoda hukmronlikni bermaslik uchun kurashib kelgan Makka zodagonlari bunday ittifoqni rad qildilar. Taqdirga tan berishdan boshqa iloj qolmagach, Aus bo'ysinishga majbur bo'ldi. Ausning tobelikka rozi bo'lmagan ba'zi urug'lari boshqa yoqlarga ko'chib ketdilar. Shunday vaziyatda, chamasi Xazraj qabilasining boshliqlari qo'pol xatoga yo'l qo'yidilar: ular Yasribda to'la hukmronlikka erishish maqsadida ikki yahud qabilasi Nadir va Qurayzaga urush bilan tahdid qilib, o'z yerlarini bo'shatishlarini talab qildilar. Biroz vaqt o'tgach, Bayoda urug'ining boshlig'i bandilikdagi yahudiy bolalarini qatl qilishga buyurdi. Bunga javoban Aus qabilasi ikkala yahudiy qabilasi bilan ittifoq tuzdi.

Xazraj ham badaviy arablar orasida ittifoqchilar qidirishga majbur bo'ldi. Shunday qilib, bir-biriga zid ikki kuchli uyushma, ittifoq vujudga keldi. Tomonlar bir yarim oy mobaynida hal qiluvchi jangga tayyorgarlik ko'rdilar. Shu vaqt ichida har ikkala tomonning tarafdorlari birmuncha ortdi. Nihoyat, Qurayzaga qarashli Buos degan joyda to'qnashuv yuz berdi. Dastlab Aus tarafdorlari odatdagidek yengila boshladilar. Ammo Xazraj kuchlarini boshqargan Amr b. An-Nu'monning kutilmaganda halok bo'lishi jang jarayonini o'zgartirib yubordi. Xazraj va uning ittifoqchilari jang maydonidan qochib, utmlarga berkina boshladilar. Ausiylar ularni biroz ta'qib qilgan bo'lsalarda, utmlarni qamal qilmadilar. Uning ustiga Aus qo'shinini boshqargan al-Hudayr. Simak ham bir necha kundan keyin jangda olgan jarohatidan halok bo'ldi. Shunday qilib, Aus hijradan besh yil muqaddam yuz bergan “Buos” kunida o'z g'alabasini oxirigacha yetkazmadi. Ular buni istamadilar ham, shekilli, zero Xazraj batamom mag'lub qilingan holda shaharda yana yahudiy qabilalari ustunlikka erishishlari mumkin edi. “Buos” kuni har ikkala tomon juda katta zarar ko'rdi: aholining yuqori tabaqalaridan ko'plab kishi qatl bo'ldi; yong'in va

talon-taroj natijasida uylar va xususiy mulklar vayron bo'ldi. Bunday vaziyatdan chiqish uchun chora izlamoq darkor edi, Ayniqsa, betaraf mavqeda bo'lgan kichik urug'lar nizolardan manfaaddor emasdi. Umuman, "Buos" kunidan so'ng ko'pchilik yasribliklar tinchlikka, ittifoqqa mayl bildira boshladilar. Aytishlaricha, Xazraj qabilasidan bir nufuzli kishini shaharning umumiy hokimi sifatida tan olish masalasida hamma qabila va urug' vakillari orasida muzokara ham ketardi.

XULOSA

Shunday vaziyatda Yasribga Muhammad sallallohu alayhi vasallam boshchiligida musulmonlarning hijrati 622 yil yuz berdi. Shuni unutmash kerakki, Yasrib atrofida ko'chmanchi arab qabilalari yashagan. Badaviylar o'xtin-o'xtin shahar aholisiga hujumlar qilib turardilar. Buni bartaraf qilmoq uchun shahardagi qabilalar badaviylarga "itova" to'lamoqlari yoki ular bilan hilf ittifoq tuzmoqlari lozim edi. Yasribnin xo'jalik hayotini ko'p qirrali deb hisoblash mumkin. Yasrib aholisining ko'pchilik qismi dehqonchilik bilan shug'ullangan. Erkin dehqon xo'jaligi bilan bir qatorda chorikorlik va ijarachilik ham mavjud bo'lgan.

Chorikorlik va ijarachilikda yerning unumdorligiga qarab, har xil miqdorda mahsulot bilan haq to'langan. Ba'zida yerning bir qismini o'ziga va boshqa qismini yer egasiga ishlab berish hollari ham bo'lgan. Chorikor va ijarachi dehqonlar aksariyat hollarda qarz olishga, uning evaziga o'z ulushlariga tegadigan mahsulotni o'sib turgan joyida muzobana yoki ko'klayin muhoqala sotishga majbur bo'lardilar.

REFERENCES

1. 2010 ماجد المنعم عبد.
2. Байкова Л. И. Исламское государство Арабского Востока: историко-теоретический аспект:
3. Koehler, Benedikt. Early Islam and the Birth of Capitalism. London: Lexington Books, 2014
4. The Editors of Encyclopedia Britannica. "Umayyad Dynasty." In Encyclopedia Britannica, Inc. Accessed on
5. December 18, 2017. URL: <https://www.britannica.com/topic/Umayyad-dynasty-Islamic-history>
6. Байкова Л.И. Исламская государственность Арабского востока: историко-теоретический аспект: дисс...к.и.н.- Уфа, 2004.- 158 с.